

Szomor Éva: Szakmai levelek a kora gyerekekkel foglalkozóknak 2.

A szenzoros integráció fontossága, avagy hogyan segítsük az érzékelés fejlődését

A szenzoros integráció fogalmával az idegtudományoknál, azon belül is a fejlődésnél találkozhatunk. Azt a képességünket értjük alatta, amely a csecsemőt és a kisgyereket hozzásegíti ahhoz, hogy a környezeti ingereket feldolgozza, értelmezze és ennek eredményeként a legmegfelelőbb mozgás-válasz születhessék meg egy-egy bejövő ingerre. Mindez akkor működik jól, ha könnyedén, automatikusan, tudatos erőfeszítés nélkül történik. A szenzoros integráció segítségével értelmezhetővé, átláthatóvá válik a külvilág.

A gyerekek ezen értelmezés által képesek a világot megismerni, cselekedeteik által tapasztalatokra szert tenni. Ez alapozza meg a későbbi évek komplex tanulási folyamatait is. A külvilágban való biztonságos eligazodás megfelelő, adekvát reakciókhoz, általánosan elfogadott magatartásminták követéséhez vezet. Ennek a képességnek a fejlődése a legtöbb gyereknél észrevétlenül történik a megszokott, mindennapi tevékenységek során. Ha hiányzik vagy csökken a megfelelő cselekvési készlet, a megismerést, a tanulást segítő „belső hajtóerő”, az eredményes tanulás sem tud bekövetkezni.

A szenzoros integráció „sikere” attól függ, hogy az agy hogyan kezeli a sokféle bejövő információt. Ez magában foglalja az 5 ismert érzékszerven keresztül bejövő ingereket: a látást, a hallást, a tapintást, a szaglást és az ízérezékelést. Más érzékelések is léteznek persze, pl. az egyensúly, a mozgás vagy a testpozíció érzékelése. Fontos azonban, hogy ezek az információk mind egymással kapcsolatban állnak, illetve kell, hogy álljanak.

A gyerekkori játékok során jól fejlődik a gyerekek önirányító képessége, amely később nagymértékben elősegíti a szenzoros integrációt, hiszen a gyermek összerendezi a testből és a tömegvonzásból eredő érzékleteit azzal, amit lát és hall. Ezt az élményt ismételtén, újra meg újra megpróbálja előidézni. A gyerekeknek játék közben fejlődik a gondolkodása, kreativitása, formaemlékezete, fejlődnek vizuális készségei. Amint szépen, fokozatosan azok az agyi működései is fejlődnek, melyek az eredményes tanuláshoz szükségesek. Akiknek a beszédfejlődése zavart, térbeli tájékozódása bizonytalan, formaérezékelése gyenge, azoknál szinte előre megjósolható, hogy olvasás-írás elsajátítása sem lesz zavartalan. A kora gyermekkorban még enyhe szenzoros integrációs zavar iskoláskorban erőteljes hátrányt jelenthet.

Ha például a fejlődés egyik nagyon korai szintjén maradnak ki a szenzomotoros szervezettségi lépcsőfokok, a lemaradás elkíséri a gyerekeket egészen iskolás korukig. Az iskoláskorú gyerekeknek is nagy szükségük van arra, hogy a térben meglévő ingerekre megfelelő választ adhassanak, az ingereket egymáshoz viszonyítsák, szelektálják és értelmezzék. Amennyiben a fejlődés menetében zavar áll be, a gyerekekkel foglalkozók figyelmetlenséget, túlzott aktivitást, szokatlan reakciókat tapasztalhatnak az iskolában.

A gyerek fejlődése a vele együtt lévő felnőttől megkívánja azt a képességet, hogy a gyerekeket gondosan megfigyelje, adott esetben felismerje a szenzoros integráció területének fejlődési zavarait. Kívánatos, hogy a felnőtt jól határozza meg a működési zavart, a fejlődési folyamatban bekövetkezett problémát.

Ahhoz, hogy igényesen tudjuk megítélni a gyermek képességét – például az egyensúlyi reakcióit –, több lehetőségünk is van. Megfigyelhetjük, mennyire kiegyensúlyozott az ülése, vagy hogyan balanszíroz, ha feltesszük hason egy nagy labdára.

Amennyiben a labdán jobban teljesít, mint ülő helyzetben, tudnunk kell, hogy ez a helyzet ontogenetikailag egy korábbi szakaszra adott jó válasz. Tehát ebből a szakaszból kell kiindulnunk, amikor a felzárkóztatást / fejlesztést tervezzük.

Ha megkérjük például, hogy játsszon egy yo-yo-val, megfigyelhetjük, hogy a szegényes testsémával rendelkező gyerek sikertelenül fog kísérletezni, hacsak a yo-yo nem a már régen kedvelt, sokat használt játéka. Bár, mint korábbi ismereteinkből tudjuk, általában nem azzal szeretnek játszani a kisgyerekek, amiben nehézségeik vannak.

De ha ezzel a helyzettel állunk szemben – mármint, hogy a yo-yo annak ellenére kedvelt, hogy nem teljesen sikeres a gyerek –, akkor ez az eszköz segítségünkre lehet a fejlesztésben, mert így emocionálisan motiválttá tehetjük a gyereket.

A szenzoros integráció területén tapasztalható teljesítmény jó megfigyelésével a fejlődési diszfunkció egészében, illetve részleteiben is biztonsággal meghatározható.

Ha megfigyeljük a gyerekek reakcióját, válaszát, hozzáállását a különböző eszközökhöz, felszerelésekhez, egyre több információnk lesz az idegrendszer szervezettségéről.

Ugyanazon puha anyaggal bélelt hordó vagy guriga például 3 különböző választ vált ki 3 azonos korú gyerekből. A gyerekek nem azonos szinten, illetve különböző módon reagálnak testük változó pozíciójára, reakcióik különbözőek a testüket ért ingerektől függően.

Nézzük most ezt a példát részletezve is:

Az egyik kislány - akinél feltételezzük a gyengén fejlett motoros tervezést, illetve, hogy nem eléggé fejlett a testét érő ingerek feldolgozásában - csak szemléli a tárgyat, esetleg meg is nevezi: „ez egy szemeteskuka”, de úgy gondolja, hogy ezzel nincs mit kezdeni, nem csábítja, nem vonzza őt a játékszer megismerése.

Egy kisfiú, akinél nem gondolunk fejlődési eltérésre, azonnal belemászik és forgolódik vele. Nagy örömet talál a játékban.

Vagy egy másik gyerek, akinél szintén úgy látjuk, hogy a testérzékelése jól fejlett, felpattan a hengerre, és megpróbál egyensúlyozni rajta, miközben az gurul alatta. Nagyokat nevet és boldog, hogy sikeresen hintázik a gurigán.

Fontos kérdés a gyerekekkel lévő felnőttekhez: ha a gyerek nem képes kibontakoztatni a saját képességét – a közelében lévő, őt jól ismerő felnőttnek kell segítségére lennie. A segítség akkor a leghatásosabb, ha célt adva asszisztál. Amennyiben szükséges, a felnőtt a célon úgy módosít, hogy az ösztökélő legyen és kihozza a gyerekből mindazt, amit a gyerek magától, egyedül esetleg nem tud. Az előző példánál maradva: indirekt módszerhez folyamodva először mackót, babát ültet a gurigára, és a gyerek kezével, hasával érzékelteti a mozgást. Innentől fokozatosan a gyerek maga is egyre nagyobb testfelülettel érintkezik a gurigával. De álló helyzetben is tarthatjuk a gurigát, először azon bújjik át a gyerek, aztán együtt megkísérelhetjük az átbújjást, majd a gyerek egyedül is próbálkozhat. Ehhez minden esetben várjuk meg, hogy a gyerek addig ismerkedjék a gurigával, amíg az számára már vonzó.

A gyerekeket körülvevő felnőtteknek képessé kell válniuk az aktuális és pillanatnyi szituáció hatékony használatára. A felnőttek legnagyobb tőkéje, hogy jól ismerik a gyerekeket és képességeik fejlettségi fokát.

Ahhoz, hogy a szenzoros integráció fejlődésében a gyerekek egyre több képességüket kamatoztathassák, biztosítani kell a lehetőséget, hogy a tárgyak megismerésével, a tevékenységek megértésével egyre nagyobb vágyat érezzenek a cselekvésekre. Ehhez elengedhetetlenül fontos, hogy biztonságot és szabadságot biztosítsunk a tevékenységi struktúrákon belül.

A foglalkozások menete: A gyerekeket (néhány napon keresztül) folyamatosan megfigyeljük. Ők tevékenykednek, végzik a feladataikat, közben a ház munkatársai adatokat kapnak a cselekvések módjáról, a gyerekek emocionális státuszáról, a motoros funkciók fejlettségi szintjéről.

Ezen megfigyelésből származó adatok a felnőtteket elvezethetik odáig, hogy a szabadság maximumát adhassák a gyerekeknek tevékenységük kiválasztásában. Első és legfontosabb kiindulási pont, hogy a gyerekek kedvenc foglalatosságát, élményt,

örömet szerző tevékenységét megfigyeljük. Erre alapozhatjuk a bevezetendő tevékenységet. Minden esetben legalább két olyan lehetőséget kínálunk fel a gyerekek számára, melyekből könnyedén tudnak választani. Mindig a gyerekek meglévő képességeiből indulunk ki. Természetesen nem szabad elfeledkezni arról, hogy gyengéden be kell vonni őket olyan feladatokba is, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az idegrendszeri szerveződésben tapasztalható esetleges lemaradásukat csökkentsék.

Nem könnyű eltalálni az egyensúlyt a szabadság és a szervezettség megfelelő mértéke között úgy, hogy az a legjobban segítse az előrehaladásukat. Mindkettő - a szabadság és a szervezettség egyaránt - nagyban hozzájárul a gyerekházakban folyó munkához. Ez különösen igaz akkor, ha azoknak a gyerekeknek kívánunk segíteni, akiknél az esetleges fejlettségi lemaradásáért nagyban felelősek a környezet adta hátrányok. A gyerekek korai éveikben erősen igénylik ennek a két összetevőnek a variációját.

A szabad játék önmagában még nem járul hozzá feltétlenül a szenzoros integráció fejlődéséhez, a merev szervezettség viszont megakadályozza, hogy lehetőségük nyíljon a kipróbálásra, a megismerés változatos formáira.

A szervezettségnek még van egy nagyon komoly veszélye, amelyre nem biztos, hogy felfigyelnek a kisgyerekekkel foglalkozó felnőttek. A foglalkozásokat vezetők általában viszonylag gyors és látványos eredmények elérésére törekszenek. Ez nagy hiba, hiszen a sokoldalú információ befogadása, értelmezése, tevékenységgé alakítása nem könnyű feladat, különösen akkor nem, ha ritkán adódik rá lehetőség.

A szervezett feladatok igen jól terelgetik a gyerekeket az esetleges lemaradást korrigálni akaró felnőttek kívánta cél felé. Esetenként gyorsabban, mint ahogy azt a gyerek magától elérhetné. A mód, amellyel a gyereket belevisszük azon állapotba, amelyben megtapasztalhatja annak örömét, amelyet a maga irányította helyzet okoz (miközben ezt a helyzetet igazából a felnőtt hozta létre), nem lehet parancsoló, inkább csak becsaló. Lehetőséget kell adni, ajánlatot kínálni.

A mindennapi tevékenységek során, a megfigyelések alapján összegzett ismeretek felhasználásával kell esetenként változó, megfelelően egyénre szabott tervet készítenünk. A gyerekek és szülők együttműködése hozhat csak megnyugtató sikert abban, hogy a szenzoros integráció nagyon fontos fejlődési fázisai végbemenjenek. A siker, az öröm egyaránt fontos a gyerekeknek és szülőknek is.

2010.július